

СЕКЦІЯ 5
АРХЕОЛОГІЧНІ ТА АНТРОПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ:
ИКЛИКИ, ДОСЯГНЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Лашко Дмитро

Донецький національний університет імені Василя Стуса

**ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ І ДОСЛІДЖЕНЬ ЗОЛОТОГО ПРЕДМЕТА
З ПЕРЕДЕРІЄВОЇ МОГИЛИ**

Ключові слова: Донеччина, археологія, Передерієва могила, скіфська торевтика, Алла Моруженко, історіографія.

Keywords: Donetsk region, Archaeology, Perederieva Mohyla, Scythian toreutics, Alla Moruzhenko, historiography.

Археологам і поціновувачам скіфської культури добре відома яскрава пам'ятка скіфської торевтики з Передерієвої могили (курган 2) поблизу села Зрубне Шахтарського району Донецької області (рис. 1). Цей золотий предмет, який іноді помилково називають «шоломом», знайдено влітку 1988 р. новобудовною експедицією під керівництвом Алли Олексіївни Моруженко, завідувачки кафедри археології Донецького держуніверситету [6, с. 68]. У складі загону працювали молоді співробітники експедиції Роман Литвиненко, (виконував всю графічно-креслярську роботу), Дмитро Кравець і Олександр Євглевський, які прибули в процесі розкопок курганної групи з іншого об'єкта.

Рисунок 1 – Скіфський золотий предмет з Передерієвої могили [1]

Перша і єдина, причому доволі стисла, авторська публікація матеріалів щодо Передерієвої могили побачила світ уже після смерті дослідниці [6]. Значно розлогішою була книжка одного з учасників експедиції Д. П. Кравця, який наважився її опублікувати вже після смерті авторки розкопок і своєї безпосередньої керівниці [4]. Аналогічно сприймаються статті ще одного учасника подій, О. В. Євглевського, який, займаючись середньовічними кочовиками, несподівано ухопився за «безхозний», проте яскравий і придатний для самопіару скіфський матеріал, збагативши науку «оригінальними» ідеями щодо аналізу й інтерпретації зображень, функціонального призначення предмета, а також технології виготовлення шедеврів скіфської тореветики [2; 3]. На особливу увагу заслуговують праці знаного українського фахівця й дослідника скіфського звіриного стилю й пам'яток скіфських старожитностей Ю. Б. Полідовича, до речі, теж випускника Донецького держуніверситету, а згодом – багаторічного співробітника Донецького обласного краєзнавчого музею, наразі завідувача відділу Національного музею історії України (Київ), який, працюючи в установі, де зберігаються шедеври скіфського мистецтва, безпосередньо долучався і до знахідки з Передерієвої могили, опублікувавши кілька статей, так чи інакше присвячених цій знахідці [8–10].

Залишаючи поза межами суто наукові проблеми, пов'язані з цією скіфською пам'яткою, хочемо зупинитись на деяких питаннях другого плану, які залишаються мало- або зовсім невідомими навіть фахівцям. Один із таких сюжетів стосується назви скіфського кургану, з якого походить відомий золотий предмет. Від першої публікації авторки розкопок А. О. Моруженко в науковій літературі й публічному просторі закріпилась назва «Передерієва могила», подібно до інших відомих курганів скіфської знаті [6]. Втім останні зазвичай отримували назву відповідних топонімів. З Передерієвою ж могилою сталося не так. Оскільки жодного топоніма курган не мав, А. О. Моруженко вирішила наділити його назвою, похідною від сусіднього хутора, тоді вже нежилого, що називався Передерієвим [5, с. 28]. Дещо згодом, презентуючи нову сенсаційну знахідку на кількох конференціях і на засіданні профільного відділу Інституту Археології АН УРСР, А. О. Моруженко подавала її як «шолом» з Передерієвої могили [8, с. 15]. Після первинної обробки знахідку було передано до Музею історичних коштовностей України, а вже звідти – на реставрацію до Римсько-германського музею м. Майнца (ФРН), де відновили її первинний вигляд [9, с. 11].

Заслуговує на коментар ще один сюжет, спровокований інформацією з книжки Дмитра Кравця «Золотой шлем (Скифы и Донбасс)». Описуючи події, пов'язані з цим видатним відкриттям, автор акцентував на своєму керівництві процесом розкопок, зазначаючи, що саме він був начальником Новобудовної експедиції Донецького держуніверситету, й завдяки його пильності було врятовано «шолом» з під ножа скрепера [4, с. 25]. Це більше схоже на спробу виділитись з-поміж присутніх: «сотрудники экспедиции и я», «сразу были организованы студенты и сотрудники экспедиции, они стали вручную перебирать землю с ковша скрепера, куда они попали на моих глазах» [4, с. 26], хоча сам Д. Кравець був одним з активних учасників цього ручного перебирання ґрунту. А. О. Моруженко взагалі було витіснено на задній план, і поміж іншим згадано лише згодом: «А. А. Моруженко, сотрудники экспедиции и я» [4, с. 26], попри те, що са-

ме вона була офіційною керівницю розкопок (відповідно до відкритого листа) і безпосередню очільницю всієї групи (завідувачка кафедри і водночас науковий керівник науково-дослідної теми), якій підпорядковувався і сам «начальник експедиції» Д. Кравець.

Мало хто знає і такі робочі деталі дослідницької «кухні», що згодом були втілені в єдиній авторській [6], а також деяких наступних публікаціях щодо золотого предмета з Передерієвої могили, що автором першого графічного зображення лінійного орнаментального фриза з предмета є відомий київський художник Павло Корнієнко, а сегментовані варіанти цього рисунка, що увійшли до публікації [6] (рис. 7), втім, як і рисунки решти артефактів із цього кургану [6], (рис. 1; 2) було виконано співробітником археологічної експедиції ДонДУ, нині д-ром іст. наук і професором ДонНУ імені Василя Стуса, Романом Литвиненком.

Отже, відкриття і дослідження золотого предмета з Передерієвої могили має цікаву та неоднозначну історію, навколо якої сплелися реальні факти, вигадки й перекручування, до яких причетні як деякі учасники подій, так і різні сторонні міфотворці. Як би там не було, яскрава золота знахідка з Передерієвої могили є однією з найбільш видатних пам'яток скіфської торевтики, що походить із теренів української Донеччини й наразі прикрашає експозицію Національного музею історії України.

Джерела та література

1. Ритуальний предмет із кургану Передерієва Могила (IV ст. до н. е.). URL: https://www.ebk.net.ua/Book/i_u_m/sh_u/part/14.htm
2. Евглевский А. Скифский парадный золотой головной убор. *Музеї України*. 2009. № 10. С. 10–15.
3. Евглевский А. Золотой скифский ритуальный аксессуар или Одиссея по-скифски. *Всеукраинский специализированный журнал о металле*. 2004. № 2. С. 58–63.
4. Кравец Д. П. Золотой шлем (Скифы и Донбасс). Славянск: Печатный двор, 2002. 48 с.
5. Литвиненко Р. О. Алла Олексіївна Моруженко та бронзовий вік Дніпро-Донецького регіону. *Феномен Більського городища – 2022*. Київ; Котельва, 2022. С. 20–30.
6. Моруженко А. О. Скіфський курган «Передерієва могила». *Археологія*. 1992. № 4.
7. Моруженко А. А., Литвиненко Р. А. Могильник епохи бронзи у с. Зрубное на р. Миус. *Донецький археологічний збірник*. 1993. Вып. 3. С. 72–93.
8. Полідович Ю. Б. Пам'яті Алли Олексіївни Моруженко: до 80-річчя від дня народження. *Музейні читання*. Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки» (Київ, 20–21 листопада, 2017 р.). Київ: ТОВ «Фенікс». С. 7–12.
9. Полідович Ю. Б. Алла Олексіївна Моруженко: до 85-річчя дослідниці. *Феномен Більського городища – 2022*. Київ; Котельва: ЦП НАН України і УТОПК, 2022. С. 5–19.
10. Полідович Ю. Б. Загадкові ритуальні предмети скіфів: у пошуках відповідей. *Археологія і давня історія України*. 2023. Вип. 2(47). С. 257–275.